

Vier Tarentijnse applieken

Allard Pierson Museum, Archeologisch
Museum van de Universiteit van Amsterdam

Omstreeks 325 voor Christus. Terracotta, eens verguld, gemiddelde lengte 10,8 cm
Herkomst: veiling Christie's Londen, 28 april 2004

Het Allard Pierson Museum heeft een grote en bloeiende vereniging van vrienden. Het is goed dat het museum, naast individuele schenkingen, ook van deze vereniging van tijd tot tijd de middelen krijgt om de verzameling te verdiepen.

Dat dit nu samen met de Vereniging Rembrandt lukte, sluit aan bij een mooie traditie. Het museum zelf is immers in 1934 ontstaan dankzij de betrokkenheid van vrienden van de antieke beschaving en de Vereniging Rembrandt.

KLEI

In de klassieke oudheid vond klei overal op grote schaal toepassing. Eenmaal gebakken is een voorwerp van klei vrijwel onvergankelijk en draagt het voor altijd het stempel van de cultuur waarin het ontstaan is. Het materiaal werd niet alleen gebruikt om potten en pannen van te draaien, ook godenbeelden en tempelversieringen in heiligdommen waren bij uitstek gemaakt van klei. Dat geldt al helemaal voor de gaven die aan een god gewijd werden. Votiefbeeldjes van klei - de archeoloog spreekt van terracotta's - werden massaal met behulp van vormen gemaakt. Het kunstzinnig gewicht van zulke producten is meestal gering, maar godsdiensthistorisch gezien zijn ze zeker van belang. Toch ontstijgen terracotta's soms dat bescheiden artistieke niveau. We hebben dan te maken met kunstwerken waaruit de cultuur, ontstaanstijd en soms zelfs de persoonlijkheid van de maker spreekt. Dat geldt zeker voor terracotta's uit Tarente, het antieke Taras, gelegen in de hak van Italië.

Deze vier kleine opengewerkte reliëfs zijn er een bewijs van. De twee leeuwen en twee fabeldieren, griffioenen, werden onlangs door het Allard Pierson Museum verworven als gezamenlijke schenking van de Vereniging Rembrandt en de Vereniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum. De reliëfs zijn gemaakt van zorgvuldig gezuiverde helder bruin bakkende klei. Nadat ze uit de mallen waren gehaald, maar voordat ze

werden gebakken, zijn in het nog vochtige materiaal met een modelleerhoutje details verfijnd, zoals de manen van de leeuwen. Ook de omtrek van de reliëfs en de ruimte bij de poten zijn *ajour* bijgewerkt terwijl de achterkanten van de reliëfs ruwweg zijn afgeplat.

De dieren waren verguld met bladgoud en sierden grafkisten; dat bewijzen dergelijke reliëfs die bij officiële archeologische opgravingen te Tarente zijn teruggevonden en die daar nu in het museum worden bewaard. De dieren waren op de wanden van een doods-kist vastgezet met een penntje dwars door hun lijf. Het gat daarvan is nog goed te zien. Het hout van die kisten is vergaan en het bladgoud is op minuscule stukjes na helemaal verdwenen, maar uit Zuid-Rusland zijn dergelijke kisten wel bewaard gebleven. Daardoor is het mogelijk een indruk te krijgen van het decoratiesysteem waartoe ze behoorden. De dieren waren in rijen geplaatst en soms tegenover elkaar. Het hout was beschilderd zodat een rijk contrast met de gouden, glanzende reliëfs ontstond. Gelukkig hebben deze felle dieren de tijd redelijk weten te trotseren. Alleen van de ons aankijkende leeuw ontbreekt een voorpoot die geheven was. De reliëfs zullen stammen uit werkplaatsen in Tarente die rond 325 voor Christus actief waren. Daar werd overigens gewerkt in een stijl die over de gehele Griekse wereld en zelfs daarbuiten in zwang was.

TARAS

Wij zijn het bijna vergeten, maar Tarente was een machtige en politiek belangrijke stad. De naam betekent waarschijnlijk 'nederzetting aan de Tara', een rivier die in de legende wordt verpersoonlijkt in de stroomgod Taras, een zoon van Poseidon en een lokale nymf. Nieuwkomers uit het Griekse Sparta koloniseerden Taras in 706 voor Christus. Maar de Spartaanse reputatie van tucht en hardheid bereikte Tarente nooit, integendeel! Wie Tarente noemde, riep beelden op van rijkdom en luxe. De stad was gezegend met een beschutte haven en lag in een vruchtbaar gebied. Het gevolg was een bloeiende handel, een

grote welvaart en indrukwekkende kunst, zeker in de tijd waaruit de hier besproken reliëfs stammen. Het museum van Tarente bezit daar verbluffende voorbeelden van die overigens, als onderdeel van de tentoonstelling *Gli ori di Taranto in età Ellenistica*, in 1984 en 1985 op veel plaatsen in Europa, van Milaan tot Hamburg, te zien waren.

DRINKSCHAAL

Uit de heiligdommen en de graven van Tarente uit de 2de helft van de 5de eeuw, uit de 4de en de 3de eeuw voor Christus stamt een enorme hoeveelheid votiefbeeldjes van terracotta. Alleen al bij de aanleg van een nieuwe wijk aan het eind van de 19de eeuw zijn er tienduizenden fragmenten gevonden. Het merendeel bestaat uit voorstellingen van een liggende mannelijke figuur met een drinkschaal. Naast het museum van Tarente zelf zijn ze over de hele wereld verspreid geraakt. Het Allard Pierson Museum bewaard er bijna honderd. Het zijn steeds varianten op hetzelfde thema. Figuren uit de 4de eeuw voor Christus

Dionysos, fragment van een Atheens mengvat voor wijn uit Tarente, circa 400 v. Chr. MARTIN-VON-WAGNER-MUSEUM, UNIVERSITEIT WÜRZBURG

getuigen vaak van een grote religieuze diepgang die zeer knap is verbeeld en indringend de vraag naar de betekenis van deze figuren oproept.

Constant Willem Lunsingh Scheurleer (1881-1941) wiens verzameling sinds 1934 de kern van het Allard Pierson Museum vormt, begon in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw deze Tarentijnse terracotta's op grote schaal te verzamelen en te onderzoeken. Ze maken deel uit van een veel grotere collectie die de beschaving van Griekse nieuwkomers in Italië, in Magna Graecia, documenteert.

DE DOOD

Lunsingh Scheurleer meende dat de liggende figuren doden voorstellen die in het hiernamaals aanliggen aan een eeuwig durend feestmaal bij de god Dionysos. De beker die de figuren vaak vasthouden verwijst naar de specifieke gift van Dionysos aan de beschaafde wereld: wijn. Die wijn moet in spirituele zin opgevat worden als een metafoor voor het gelukzalige leven na het sterven. De discussie over de betekenis van deze figuren is nog niet geluwd, maar dat die met opvattingen over de dood te maken heeft, staat vast.

De vier nieuwe aanwinsten hebben ook alles te maken met Dionysos, Tarente en de dood. Zo vullen ze een lacune op in de collectie. De reliëfs waren, zoals gezegd, deel van de ornamenten van grafkisten. Leeuwen en de mythische griffioenen, bewakers van even mythische hoeveelheden goud, komen volgens Griekse opvattingen net als Dionysos uit het Oosten. Ze horen bij de god en de hoop op geluk na de dood. Op beschilderde vazen wordt hij weergegeven als een baardige, eerbiedwaardige gestalte. Een fragment in Würzburg laat in detail zijn somptueuze gewaad zien, dat rijk geplooid zijn heupen en benen bedekt. We herkennen rijen figuren die herinneren aan de reliëfs van terracotta. Op de spreid over zijn aanligbed staan ze ook. Het ligt voor de hand aan te nemen dat rijkversierde gewaden en kleden – luxeproducten die de roem van het rijke Perzië waren en waarvan maar een heel enkel fragment bewaard is – de inspiratie vormden voor de appliques. Ornament dat door rijkdom imponeert is niet strijdig met godsdienstige diepgang ♦

Robert Lunsingh Scheurleer